

TIETEELLINEN KESKUSTELU TIETORAKENTEEN PIHDEISSÄ?

Hallinnon Tutkimuksen Seuran viime marraskuinen seminaari 'Suomalainen hallinnon tutkimus' oli seuran parivuotisessa historiassa ensimmäinen, joka varta vasten omistettiin tutkijoiden tieteelliselle keskustelulle. Seminaarin keskustelun (ääninauhalta) kuuntelun ja sen esitelmien luvun innoittamana avattakoon tässä nuoremman tutkijan osin »itseanalyyttistä» näkökulmaa alamme tieteellisen keskustelun tilaan ja edellytyksiin jo menneinäkin vuosina.

Keskustelun näkyvyys on – kuten monet lienevät panneen merkille – melko huono. Kirjallisessa muodossa kotimaisten tutkijoiden välistä keskustelua esiintyy lähinnä laajoissa tutkimusjulkaisuissa, kuten väitöskirjoissa. Tieteellisessä aikakauslehdistössä ei ole juuri syntynyt dialogeja eri tutkijoiden kesken, vaikka joskus on käytetty keskustelupuheenvuoroja. Mitään esimerkiksi tiedotustutkimuksen tai tieteen tutkimuksen alueella viime aikoina käydyn keskustelun kaltaista ajatustenvaihdon pidäkkeettömyyttä ja teoreettisten peruskysymysten pohdintaa ei ole lähivuosina ollut havaittavissa. Ainakin tiedeyhteisön ulkopuolisille keskustelun huono näkyvyys antaa aiheen epäillä myös sen aktiivisuutta.

Tieteellistä keskustelua kyllä käydään, mutta valtaosa siitä sijoittuu näkymättömiin tutkijayhteisön kahden kolmen hengen perussoluihin. Suullisen keskustelun suomalaisista foorumeista ilmeisesti vain näissä esiintyy aktiivista ja pohjaan saakka yltyvää kritiikkiä kotimaisesta ja ulkomaisesta tutkimuksesta. Hallinnon tutkijoista löytyy toki myös julkisuudessa tunnettuja yhteiskunta- ja kulttuurikeskustelijoita, mutta tässä on puhe yksinomaan tieteen näyttämöllä käytävästä tieteellisestä keskustelusta. Laajemmilla suullisen keskustelun foorumeilla, kuten seminaareissa, on – toisin kuin paradigmaattisissa perussoluissa – harvoin epäilty toisten ajatusten kantavuutta syvälle käyvä keskustelua synnyttävällä tavalla. Kokematta ei ole myöskään vaivoin rikkoutuva »hautakammion hiljaisuus» ja eräänlainen keskustelun kiusallisen keinotekoinen hengissäpito useammassa kuin yhdessä hallinnon tutkijoiden tilaisuudessa. – Miksi juttu ei luista?

Yksi selvä rakenteellinen syy on tutkijayhteisön pienuus ja ajatuksellista yhteisyyttä luovan paradigman puuttuminen. Vähän jokaisella on oma paradigmaattinen spesialiteettinsa, mikä on ymmärrettävää ja hyväksyttävää alkutaipaleella olevilla tutkimusalueilla. Tilanne tietysti vaihtelee paljon tieteenaloittain sekä tietorakenteen paradigmaominaisuuksien että keskustelutapojen ja keskusteluaktiivisuuden suhteen: hallinto-oikeudella ja liiketaloustiede-hallinnolla on pitempi kotimainen historia ja yhtenäisemmät paradigmat, kun taas julkishallinnolla ja valtio-opissa tehdyllä hallinnon tutkimuksella kenttä on huomattavasti hajanaisempi. Tutkijayhteisön pienuus yhtyneenä hajautettuun maantieteelliseen sijaintiin ei johda kovinkaan helposti paradigmaattiseen yhteisyyteen ja »kumuloituvaan» tutkimustietoon. Tällaisen yhteisyyden merkitys on kuitenkin huomattava tutkimuksen »syvätehoa» organisoitumisen kannalta (vrt. tutkijaliittolaisten arvoyhteisyyden kytkeä tieteellisen keskustelun aktiivisuuteen). Eräissä yhteyksissä onkin pidetty optimaalisena yhteisön kokona 9–12 jatkuvassa keskusteluyhteydessä olevaa tutkijaa. Sellaisia ei hallinnon tutkimuksen saralla taida löytyä.

Hallinnon tutkijoiden tilannetta voi valaista Kuhnin ja Feyerabendin ns. inkommensurabiliteettiteesillä, jonka mukaan paradigmat ja paradigmaattiset teoriat ovat yhteismitattomia. Ne ovat kuin eri kieliä, jotka eivät ainakaan täydellisesti käänny toisikseen (vrt. strukturalistien ideaan sanoman lähettäjän ja vastaanottajan koodien erilaisuudesta). Toisinaan yhteismitattomuus on tulkittu myös niin, ettei ko. ajatusmaailmoiden vertaaminen tule edes mieleen. Tieteelliseen keskusteluun sovellettuna tämä merkitsee ymmärtämisvaikeuksia eri suuntausten edustajien välillä ja mielenkiinnon vähäisyyttä toisten tutkimustyöhön. Ei kertakaikkiaan ole mitään tähdellistä keskusteltavaa. Ilman toisen alueen asiantuntemusta ei keskustelu ole innostavaa ja jää vähintään puolitiehen.

*

Yhteiskuntatieteellisen tutkimuksen teoreettiset väitteet reaali maailmasta ja niiden systeemit muodostetaan harvoin selvästi falsifioituvan muotoon. Falsifioituvuus ei välttämättä ole edes mahdollista. Todellisuus ei näin »itsesään» pakota omaksumaan toista paradigmaa. Tämän seurauksena paradigmaattinen hajanaisuus voi jatkua ja kestää jopa tutkijasukupolven ajan sellaisena, mihin tutkijat nuoruudessaan ovat ajautuneet. Hajanaisuus ei välttämättä ole haitaksi, jos tutkimustulokset kykenevät paljastamaan tutkimuskohteestaan jotakin merkitsevää. Mutta silloin kun se käytännössä olennaisella tavalla ehkäisee tieteellistä keskustelua ja samalla kunnollista kritiikkiä, herää epäily, tuleeko tutkimusten tieteellinen taso lainkaan riittävästi kontrolloiduksi ja uudistuuko ajattelu tarpeeksi. Edistyykö siinä tiedekään?

Vastaus kytkeytyy tietenkin siihen, millaisten tieteenteoreettisten silmä-

lasien läpi tarkastellaan julkisen tieteellisen kritiikin merkitystä tutkimustulosten pätevyyden testajana. Totuuden konsensusiteorian kehyksessä keskustelun rooli on ratkaiseva. Kritiikki ei saisi muuttaa »vääriä» oikeaksi sen paremmin kuin »oikeaa» »vääräksi», sanovat taas ne jotka uskovat jonkinlaiseen objektiiviseen totuuteen, kuten korrespondenssiteorian kannattajat. Tieteenhistoria tuntee lukuisia esimerkkejä molemmista kritiikin vaikutustavoista. Menemättä nyt enemmän tieteenteoriaan sanottakoon, että vaikka tieteellinen keskustelu ei missään välittömässä mielessä tiedettä edistä, tuo se ainakin lisänäkökulmia ja vaihtoehtoisia argumentointitapoja samojenkin asioiden tutkimiseen. Todennäköisesti se pitkällä tähtäyksellä myös ehkäisee tiedettä »edistymästä väärään suuntaan» paljastamalla virheet, jotka sellaisiksi ovat osoitettavissa (varsinkaan ihmistieteissä se ei ole kovin yksinkertaista).

*

Meillä on siis tietyt tiedonrakenteelliset ja yhteisörakenteelliset esteet voitettavina ennen kuin tieteellinen keskustelu voi alkaa kukoistaa. Paradigma-yhteisöjen sisäisen – äärimuodossa yhden tutkijan sisäisen – keskustelun lisäksi kaivattaisiin paradigmojen välistä intensiivistä ajatustenvaihtoa, joka voi kukoistaa vain aitona kritiikkinä. Keskustelun syntymistä ehkäisevät kuitenkin myös monet lähinnä subjektiiviset tekijät. Pienessä tiedeyhteisössä vallitsee usein suuria taso- ja ikäeroja. Toisaalta ei löydy tasavertaisia keskustelukumppaneita – toisaalta inhimilliset näkökohdat estävät lyömästä heikompia joka tapauksessa mukana pyöriä, pedagogiset ja tiedepoliittiset syyt puolestaan jarruttavat tyrmäävien arvioiden antamista nuorempien työstä. Pienessä yhteisössä toisten käsitykset ovat myös usein jo entuudestaan tunnettuja. Ehkä vaikuttaa sekin, ettei Suomi ole mikään puhetta arvostava keskustelukulttuuri. Koemme käsitysten arvostelun ehkä liian usein henkilöönkävänä dislike'na. Pienessä yhteisössä ei kannata rikkoa välejä, kun riippuvuussuhde on lähes päivittäinen. Niinpä kilpailu harvoista viroista taivuttaa helposti mielen »rajoitettuun optimointiin» todennäköisten lausunnonantajien töiden kritisoinnissa. Enemmän kuin tällaisten tekijöiden uskoisin kuitenkin vaikuttavan rakenteellisista syistä johtuvan kiinnostuksen vähäisyyden toisten tutkimusta kohtaan, mihin toisinaan liittyy julkilausumaton epäily toisten tutkimusten tieteellisestä kestävyydestä.

Jonkinlainen rakenteellinen este keskustelulle on ehkä ollut myös oman, hallintotieteiden identiteettiä kantavan foorumin puuttuminen. Mutta tämän vuosikirjan perustamisen jälkeen siihen lienee turha vedota. Vaikka vuosikirja, kuten sitä julkaiseva seurakin, on monitieteinen ja kuvastaa siten hallinnon tutkijoiden hajanaisuutta, ei toimitus käy poikkiteloin, mikäli jokin tieteenala haluaa käynnistää suurenkin tilan vievän keskustelun.

Kun oma foorumi nyt on olemassa, asettuu vuosikirjalle tehtäväksi myös

keskustelun organisointi. Tätä tarkoitusta palvelevat tässä numerossa paitsi marraskuisen seminaarin esitelmät myös virastodemokratia- ja yritysdemokratia-aihepuheenvuorot, joiden käyttämiseen toimitus on keskeisesti vaikuttanut – keskustelu valtion yritystoiminnasta taas on virinnyt oma-aloitteisesti. Itsestämme riippuu, millainen välinearvo vuosikirjalla on kuvattujen rakenteellisten ongelmien lieventämisessä ja poistamisessa – tiedeyhteisön tietorakenteiden uudistamisessa/uusintamisessa, keskustelun aktivoimisessa sekä saattamisessa julkiseksi ja toistemme seurattavaksi.

*

Entä tulevaisuus? Todennäköisesti rakenteen logiikka pitää keskustelun edelleenkin pienimuotoisena. Lähitulevaisuudessa ei tilanne tulle olennaisesti muuttumaan, vaikka muutokselle ei olekaan mitään pakottavaa estettä. Jokainen voi mennä itseensä ja pohdiskella, antaako yllä esitetty rakenteellinen analyysi »synninpäästön» (kun ei tarvitsekaan muuttua!) vai tarkasteltu subjektiivinen puoli perusteita syyllisyyden tuntoihin. Missään tapauksessa kysymys ei ole pelkästä laiskuudesta. – Toivottakoon kuitenkin, ettei julki-lausuttu ennuste keskustelun tulevaisuudesta ole itsensä toteuttava vaan itsensä kumoava.

Turo Virtanen